

איליה קפיטולינה

מיכל גורן

המסה זכתה בציון לשבח בפרס ון ליר לכתובה מסאית 2024 בנושא "הכנסת אורחים"

יולי 2025

גיל ארבעים יכול אדם שמעולם לא התגורר אלא במקום אחד להתחיל לחוש קנאה מבעבעת בו. לעיתים יחוש זאת כשיתעורר בשעת לילה ללא סיבה, או כאשר יראה אם בשמלה קיצית ובנה הקטן מהלכים לאיטם ברחוב, אוכלים גלידה נמסה ומשוחחים. אולי תתעורר בו התחושה למראה נופים שטופי צבע מלאכותי שעולים לנגד עיניו כאשר המחשב הנייד נדלק, ליבו בהרים הירוקים של סקוטלנד אולי ואנוכו במשרד. ולעיתים יתהלך לו ברחוב של עיר זרה, יתבונן בבניין שתפס את עינו והופ, יחוש קנאה. לא יהיה זה בניין מיוחד, חדש מאוד, שבתוכו דירות גדולות מצוידות באיי מטבח נוצצים. אבל דרך חלון המרפסת הרחב תתפוס את עינו איזו כוננית נושאת ספרים בכריכות צבעוניות ועציצים באור צהוב ורך, ליד שולחן שהאדם יכול להישבע שהוא רואה עשן סיגריה מסתלסל מתוך מאפרה נאה שניצבת עליו לצד מחשב נייד, ואולי בחדר השני אישה שהתעוררה משנת צהריים וקוראת בספר.

ומניין צצה בו הקנאה הזו? האם חסרה לו לאדם עיר? נהפוך הוא, אולי לאדם יותר מדי עיר. לכמה עיר זקוק האדם? רצה גורלו וקשר עצמו בגורלה של ירושלים. רחובות האבן הבוהקת נראים כאילו הם נמתחים עד לאינסוף. ובסופה של שכונה שקטה ומרוחקת תמשיך העיר בדהירה על כביש מהיר ובסופה של נסיעה לא קצרה תתגלה עוד גבעה אדירה ובוהקת, גם היא בשטחה המוניציפלי של ירושלים. עד לכאן מגיעה הרכבת הקלה הריקה כבר. לשם מה צריכים שירה, שואלת לאה גולדברג שלא התגוררה בעיר מעולם, ומקשה: ומה לעשות באבנים הגדולות שבהרי ירושלים? לבנות: לבנות לבנות ולבנות, פוסקים קבלני העיר, שוצפים עסקנים מקושרים, ורוחותיהם של מעט ראשי העיר שהתחלפו בה מהנהנות בכבדות. בשנה הבאה, ואולי כבר השנה, בירושלים הבנויה.

כשאני מתהלכת בכפכפים בשכונה שלי בערב שבת, כאשר אינני ממהרת לשום מקום ויש לי פנאי להביט סביב, אני מציצה לתוך חלונות ורואה קירות חשופים מלבד מדפים עמוסים שורות שורות ישרות ואחידות של ספרי קודש תחת אורות פלורסנט בוהקים וקרים שהדליקו עוד לפני כניסת השבת וכך יעמדו

בבוהקם כל הלילה. בשעון החורף אפשר יהיה להבחין בהם בוהקים גם בשבת בערב, כשהשבת מתמהמהת לצאת. בחלון משפחה לבושה בהידור של פלטת צבעים כהה, חומה. אני מנחשת שעל השולחן מוגשים תבשילים בכלי פלסטיק חד-פעמי שקל לסלק, וממשיכה הלאה.

ירושלים היא עירו של אדם ושל עוד לפחות שמונה מאות ושבעים אלף בני אדם הרשומים במרשם תושביה של העיר, ושל עוד אי אילו רבבות שאינם רשומים, כל אחד מסיבותיו הוא, כל אחד ומרשמו הוא. בירושלים אדם מרגיש לבד ולא מרגיש לבד. בנחלאות האנשים ממהרים לקראת כניסת השבת עם סירים מכוסים לארוחות שבת אצל חברים, בקטמון הישנה מזמינים אליהם לחגים מכרים וחברי חוג ספרים ואחר צהריים של שיחה קולחת ומאפים, בבתי מלחה הגדולים והמצוחצחים יפארו בעלי הבית את בתיהם מול אורחיהם הרבים, רבים כמספר כיסאות הכתר שיכול החלל הגדול של הסלון המשופץ להכיל, ובבית חנינא יעברו משפחות נושאות מתנות מדלת לדלת בחודש הרמדאן ויברכו זו את זו. כל אלה יתקראו קהילות, וכאשר האדם הוא חלק מקהילה, לעולם לא יהיה לבדו. ובל נשכח כי האדם בירושלים אף פעם לא לבד, האדם בירושלים תמיד נמצא עם ירושלים.

היציאה הראשונה שלי מירושלים, היציאה האמיתית והממושכת הראשונה שלי מהעיר, הייתה בתקופת השירות הצבאי. נסעתי כמעט כל יום לתל אביב ושנאתי להיות שם. הלחות. הרחובות הזרים, הישרים, שעל אף ידידותם למשתמש לא ידעתי להתמצא בהם וכעסתי על שלא הובילו אותי לאן שביקשתי. לעומת זאת, אהבתי מאוד לרדת מקו 480 בירושלים, לנשום עמוק ולשיר לעצמי בקול את המילים "אוויר הרים צלול כייף". אנשים הסתכלו עליי אבל לא היה לי אכפת. כמה שנים מאוחר יותר וכבר אין ביכולתי לצאת מהעיר הזו, כלא של אבן עתיקה ויפה. חיי נלפתו בעבותות הזרמים התת-קרקעיים של המחול המוטרף שלחלקו אפילו יש שם חצי מדעי, סינדרום על שם עיר, אבל החברות שלי עזבו כבר כמעט כולן. כשאנשים שהכרתי פעם באים לבקר בעיר ונתקלים בי הם אומרים: כמה יפה לבקר כאן, כמה יפים הרחובות, כמה צלול האוויר. מזג האוויר, הבניינים המסותתים באבן המפורסמת. אבל אותי הלבן מסנוור ואני נשנקת כשאני צועדת ברחובות מוכי השמש.

החברים שחוזרים לביקור נושמים לרווחה: הנה מישוהו נותר כאן, חיל המאסף עוד כאן נאבק. אמת. הכול כאן נאבק: ההליכה על המדרכה תחת השמש היוקדת בין האבנים המסנוורות ברחובות שבהם קודי לבוש שונים; אכילת עוגה תמימה בבית קפה ביום שבת; נסיעה ברכבת הקלה, הדחוקה, ליד נוסעים שאינם מעוניינים בנוכחותי חשופת הכתפיים; העיניים שבולשות תמיד אחר שוטרי מג"ב שדורשים תעודת זהות מנער עם חזות לא נכונה. למה שלא נעזוב ונחיה בנוחות במקום שהווייתו כעיר מסתכמת בקבלת שירותים מוניציפליים ממחוז כזה או אחר? תמיד, בסופו של דבר, בשורה התחתונה, מתעורר בי השריר הספרטני של חטא הגאווה, ואני לא מבינה מה הטעם בחיים נוחים שאינם מבוססים על קושי. מה יהא הסיפור שלי אז?

אדם צריך סיפור כדי לחיות. וירושלים היא סיפור שמתפשט אל תוך נפשו של האדם ולא מרפה. מהבחינה הזו, ירושלים היא דווקא הבחירה הקלה.

ובכל זאת, הבדידות. הרתיעה מהשתייכות לקבוצה, שתמיד חשבתי שמייחדת אותי, היא דווקא בעוכריי. קבוצות קבוצות הם הולכים בשבתות, כותבים ברשתות על אירועי תרבות יפים שאירחו או על כאלה שהתארחו בהם. בחגים ובמועדים, שכלל לא הייתי מודעת לקיומם, הם מזמינים זה את זה לערבי קריאה או שירה או תפילה אלטרנטיבית בסלון היפה בקטמון הישנה, שהדתיים בה נמצאים על ספקטרום פוליטי רחב שתמיד מפתיע תושבי ערים הומוגניות יותר, ומעלים תמונות יפות של ביחד אל הרשתות החברתיות, ואני עוקבת בקנאה. זרמים ותתי-זרמים של קהילות בגוונים דקים, ובחיי שלא היה אכפת לי לשבת לבד בשישי בערב או בליל תיקון שבועות אם לא הייתי מרגישה שאני היחידה בעולם. אי-אפשר לצלוח את העיר הזאת בלי קהילה. ועד כמה שהמילה "השתייכות" מעוררת בי פלצות, אני כנראה מזדקנת, בניגוד לירושלים, עיר הנצח שתישאר אחרי כולנו.

בהתחלה נהגתי להתלונן תלונות סרק על כך שכבר לא נשארו לי חברות בירושלים: היינו יושבות כמה חברות יחד ומתלוננות יחד. כולן עוזבות, כולם עוזבים. אף אחד לא נשאר כאן מלבדנו, הרמנו לחיים. עם הזמן הבנתי שבאמת רק אני נשארת. כשנתקלתי במכרים שהתבדחו כאילו אני האחרונה, הבנתי שהם בעצם צודקים יותר ויותר. אני כאן בלי חברים בעיר הקהילות, ערבי שישי שבהם אנחנו מסבים רק ארבעתנו סביב השולחן, מאלתרים מסורת. בן הזוג חושב שיהיה מצחיק לחזור לניגון ויז'ניץ מילדותו, ואני מנסה לזמזם שירה זרה בשפה זרה, ומתחת למפית המאולתרת הנחנו לחם מחמצת. בבית צפאפא, במרכז הכפר, יש מאפייה מצוינת שפתוחה בשבת אבל אין בה חלות.

מערכות יחסים בין אדם ובין עירו רצוי שתהיינה פשוטות. פשוטות כמו קשרי שכנות יציבים שנוצרים, כך אומרים, על ידי גדרות גבוהות. אבל אני מאהבת אובססיבית במערכת יחסים רעילה מעט עם עיר החומות והגדרות הזו. לא מניחה לה, ממשיכה לטנף עליה מאחורי גבה או אפילו בפניה, לא מפסיקה לדבר עליה.

כאילו לא כתבו עליה מספיק, אין גבול לרעב שלה למילים, לכבוד, לתפארת וכוח. על חומותייך הפקדתי מילים. כולה חקוקה באבן, מחזירה אור אכזרי בלי רחמים, על סמטאותיה המפותלות המבלבלות, שכונות הלוויין ושכונות העיר הצפופות שהפכו לפקק תנועה בלתי נגמר של צפירות שממשיכות עד לדממה של ערב שבת.

ברכבת בחזרה לירושלים, בחורף כאשר השמש מקדימה לשקוע, בעת שיוצאים מן המנהרה האחרונה בדהרה, העיר צפה על צידי הקרונות כמו ספינת חלל גדולה ומוארת.

את האירועים הנוראים של העשור האחרון בירושלים אני זוכרת וסופרת לפי שנותיהן של בנותיי: הקיץ הראשון של בתי הראשונה היה קיץ חם של אזעקות בעיר שלרוב אינה יודעת טילים. כך גילינו שהמקלטים הציבוריים יישארו פה סגורים או שנמצאים כבר בשימוש של תנועת הנוער בני עקיבא. יום לאחר שהתעוררנו לחדשות הזוועה על שרפתו של הנער מוחמד אבו חדיר גיליתי שאני בהיריון שני. הציעו לי להצטרף לקבוצת ישראלים יהודים לביקור ניחומים בשכונת שועפאט, אבל פחדתי פחד חסר היגיון, ואולי דווקא מבוסס, שהאבל והזוועה יידבקו בי ובעובר שבתוכי, שלא אוכל לשאת את הכאב שבפגישה עם האם האבלה ואאבד את ההיריון הזה. התינוקת שהייתה אז ברחמי נולדה בריאה, ובביקורה הראשון

במצעד הגאווה בעיר נרצחה הנערה שירה בנקי. תושבי העיר ידעו שהרוצח מסתובב חופשי ומשחר לטרף, ולכן תכננתי מראש עם בן זוגי מי ייקח איזו מהילדות ואיפה ניפגש במקרה של אירוע חירום. אכן כך עשינו, וחברנו שוב בנקודת המפגש של סוף המצעד לצד הורים אחרים שבורי לב וילדים שמשחקים במתקנים שהתקינו להם מבעוד מועד, כדי שבכל זאת האירוע יחקק בהם כזיכרון טוב. בבוקר שלמחרת התעוררנו ולמדנו שבילילה נשרף התינוק עלי דוואבשה, ובזמן שחיבקתי חזק את התינוקת הבריאה שלי, בן זוגי תלה מהחלון דגל גאווה יחיד שמתנוסס בשכונת הקטמונים. שתי שכונות מכוסות ראש שמתגוררות יחד ראו אותנו בחדר המדרגות והודו לנו. לא נעשינו חברות.

אל מצעד הגאווה הקודם בירושלים, שהתקיים בשיאו של קיץ של מחאה, חזרתי עם הילדות שכבר גדלו. הן מתרגשות לקראת חג הגאווה של ירושלים ומזמינות חברות לצעוד גם. הן מכירות את כל האטרקציות: איסוף מדבקות ואיפור פנים, צילומים עם פוליטיקאיות (יש כאלה שאני לא מרשה אבל הן עושות לי דווקא) ועם מלכות דראג לוחמניות מקומיות, חיבוקים בדוכן של התנועה הרפורמית, פרחים בנקודת הזיכרון לשירה בנקי, קריאות בקצב התופים של הגוש נגד הכיבוש וריקודים עם מעגלי המשתתפים הדתיים, חובשי וחובשות כיפות ששרים ניגונים שאני כבר מכירה ורוקדים במעגלים שאין דומה להם בעולם. אבל את רוב הדרך אנחנו צועדות לבד, שלושתנו, גוש בפני עצמו, והילדות מקפידות לנופף לשלום שמח לרבבות השוטרים שהציב לאורך דרכנו השר לביטחון פנים. בדרך לנקודת הזינוק, כשאנחנו באוטובוס החם שבו עומדים בצפיפות חרדים לצד צועדים מאופרים, זוהר חוששת שיזהו שהיא בדרך למצעד: לובשת חולצה עם לב צבוע בצבעי הקשת, מחזיקה פרחים אדומים כדם שנקטפו בחצר ביתנו. אני מרגיעה אותה: לא מזיקים לילדות. והיא בעוקצנות האופיינית, הבוגרת מדי, עונה לי: "אמא תגידי, ושירה בנקי, היא חיה או מתה?".

לקראת סוף המצעד אני יושבת באפיסת כוחות במורד רחוב הלל. הילדות רוקדות לידי, מצטלמות, עושות פרצופים מצחיקים לעוברים והשבים. עיתונאית מסמנת אותי מרחוק ומתקרבת אליי בנחישות, רק כדי לגלות שבניגוד לציפיות שלה אני לא תל-אביבית שזו לה הפעם הראשונה במצעד בירושלים. מתוך נימוס היא מראינת אותי ואני מספרת שלדעתי השנה הגיעו הרבה בגלל שכבר התרגלו להפגנות, אבל אני רואה את האכזבה על פניה. אני יודעת שאני מטעה, אבל ככה זה. להיות חילונית בירושלים זה המגדר שלי.

על כל אירוע אני מספרת לילדות בשפה אחרת. כשהן היו תינוקות רכות יכולתי להתעלם מהאקטואליה שסובבת אותנו וחודרת לתוך הבית בכל הכוח, עמדותי מולה וחסמתי אותה בגופי. אבל ככל שעוברות השנים הן נעשות מודעות לאלימות, גם אם בשוויון הנפש הטבעי לילדים, שמקבלים כל דבר כמובן מאליו כאילו אין דבר אחר בעולם, ובאמת לרוב אין כאן מציאות אחרת. בוקר אחד במאי 2021 הערתי אותן כדי להודיע להן שהטיול הבית-ספרי לגן הפעמון ולתיאטרון הקרון, שאליו נהגתי ללכת כשהייתי בעצמי ילדה, מבוטל בגלל "המצב הביטחוני". קיוויתי שבעזרת המילים הכוללניות הללו שלקוחות הישר מהודעת הטקסט של משרד החינוך אצליח לטשטש את השיחה ונמשיך הלאה, אבל הן התעקשו. איך אסביר מדוע רחובות העיר ריקים בלי לחפור בהן את תהום הפחד? בחורף 2023 הלכנו כמנהגנו לקנות ירקות בבית צפאפא והכפר היה ריק. כולם היו מנומסים במיוחד. הן שמו לב, ואני כבר פחות חששתי, או שעייפתי להחזיק במגננה: היה פיגוע בשכונה רחוקה מכאן שנקראת נווה יעקב. כן, אימא עובדת שם

לפעמים ועוזרת לאנשים לקבל כסף ועזרה מהמדינה, לא, זה לא מסוכן, כן, אני מכירה מישהו שמת שם. לא, כולם כאן חברים שלנו ואם לא נפחד לא יפחדו מאיתנו. הקטנה האמינה, הגדולה כבר התחילה להטיל ספקות בנרטיב המשובש והפשטני שאני מנסה למכור לה. את היתרון הגדול של העיר הן גילו כאשר המלחמה כבר פרצה אלינו הביתה ולא יכולתי עוד לספר להן סיפורים. אנחנו גרות במרחק אווירי של פחות משני קילומטרים מאלאקצא, כאן לא יורים ואין אזעקות. יותר מששמרו היהודים על אלאקצא שמר אלאקצא על היהודים. אני מתחלחלת מהמחשבה שמישהו יעלה את הרעיון לחגוג לרחלי בת מצווה בכותל. כותל הדמעות והיריקות.

בן הזוג שלי שמח שאנחנו מגדלים ילדות בעיר מגוונת כל כך. חלילה לא נרצה לגדל אותן במקום פשוט, קל, מוקפים באנשים פחות או יותר כמונו. העולם צועד לכיוון דתי, הוא אומר, והילדות שלנו לא מפחדות ממנו. מפחדים ממה שלא מכירים. עד גיל ארבע הן דיברו איתנו יידיש, רשמית זו שפת האם שלהן. שפת האב. הוא הפסיק כשהבין שנושאי השיחה שלהם מצומצמים למדי. ברגע שעברו לעברית הם התחילו לדבר על נושאים כמו חשמל ואלוהים. כשהן שומעות יידיש באוטובוס הן מתרגשות שאולי מצאו משפחה.

עד גיל חמש, רחלי - שלמדה בגן דו-לשוני - הייתה בטוחה שהיא מוסלמית. מעולם לא אמרנו לה אחרת, והיא חשבה שזה עניין שנתון לבחירה וזו הדת שהכי מצאה חן בעיניה מבין החגים שנחגגו בגן. באמצע ארוחת ערב היא הייתה פורשת הצידה, חולצת נעליים, מעבירה את כפות ידיה על פניה ומתכופפת קדימה בתפילה לאללה. מה ביקשת ממנו? שייתן לכם הרבה כסף לקנות לי מתנות. כשביקשה שנחגוג את חגיה ערכנו ארוחת אפטאר וחילקנו לבני המשפחה מתנות. אחותה, לעומתה, למדה בגן רפורמי. החג שלה, בעיניה, היה חודש הגאווה. אנשים אומרים לי שהן תגדלנה מבולבלות. אין לי בעיה עם זה. זו עיר שבה אנשים נאחזים בכוח רב מדי בזהותם.

יכול אדם להתהלך בעירו שאותה הוא שונא לעיתים בכל מאודו, לעיתים ממש מחצין את שנאתו כלפיה, ודווקא, להכעיס, להתגאות בשרידים שנותרו לו בה. הוא מזמין את חבריו לבקר בה בערבים הקרירים של חודש תמוז ורואה את האבן דרך עיניהם. כך הוא מרגיש שהיא גם קצת שלו. אשרי האדם המבולבל תמיד. אולי לא צריך להרגיש בנוח בכל מקום.

מיכל גורן מתגוררת בירושלים עם שתי בנותיה. עורכת דין לזכויות אדם, סניגורית ומנחת הקליניקה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית.
